

प्रेस नोट
अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय,
नियोजन विभाग,
महाराष्ट्र शासन,
मुंबई

दिनांक : ५ मार्च, २०२१

टीप : 'महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी २०२०-२१' हे प्रकाशन मराठी व इंग्रजी मध्ये खालील संकेतस्थळांवर उपलब्ध आहे.
(१) <http://mahades.maharashtra.gov.in> (२) <https://www.maharashtra.gov.in>
(३) <https://mls.org.in> (४) <https://www.finance.maharashtra.gov.in>

महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी २०२०-२१
ठळक वैशिष्ट्ये

- सन २०२०-२१ च्या पुर्वानुमानानुसार राज्य अर्थव्यवस्थेत (-)८.० टक्के वाढ तसेच देशाच्या अर्थव्यवस्थेतही (-)८.० टक्के वाढ अपेक्षित आहे.
- 'कृषि व संलग्न कार्ये' क्षेत्रात सन २०२०-२१ मध्ये ११.७ टक्के वाढ अपेक्षित आहे. सन २०२०-२१ मध्ये 'उद्योग' व 'सेवा' क्षेत्रात अनुक्रमे (-)११.३ टक्के व (-)९.० टक्के वाढ अपेक्षित आहे.
- अर्थव्यवस्थेच्या तीन प्रमुख क्षेत्रांपैकी 'कृषि व संलग्न कार्ये' क्षेत्र हे स्थूल राज्य मूल्यवृद्धित सन २०२०-२१ मध्ये सकारात्मक वाढ करणारे एकमेव क्षेत्र असून शासनाने वेळोवेळी केलेल्या उपाययोजनांमुळे त्यावर कोविड-१९ महामारीचा सर्वांत कमी परिणाम झाला.
- एकंदरीत चांगल्या मान्सूनमुळे (सरासरीच्या ११३.४ टक्के) 'कृषि व संलग्न कार्ये' क्षेत्राच्या वास्तविक स्थूल राज्य उत्पन्नात ११.७ टक्के वाढ अपेक्षित आहे. अंदाजित पीक उत्पादनातील एकंदरीत वाढीमुळे 'पीक' क्षेत्राच्या वास्तविक स्थूल राज्य मूल्यवृद्धित १६.२ टक्के वाढ अपेक्षित आहे. 'पशुसंवर्धन', 'वने व लाकूड तोडणी' आणि 'मत्स्यव्यवसाय व मत्स्यशेती' या क्षेत्रांत अनुक्रमे ४.४ टक्के, ५.७ टक्के व २.६ टक्के वाढ अपेक्षित आहे.
- 'वस्तुनिर्माण' व 'बांधकाम' क्षेत्रांवर कोविड-१९ महामारीचा मोठा आघात झाला असल्याने त्यात अनुक्रमे (-)११.८ टक्के व (-)१४.६ टक्के वाढ अपेक्षित आहे, परिणामी 'उद्योग' क्षेत्रात(-)११.३ टक्के वाढ अपेक्षित आहे.
- कोविड-१९ महामारीचा प्रामुख्याने व्यापार, दुरुस्ती, हॉटेल्स व उपाहारगृहे आणि वाहतुक या क्षेत्रांवर देखिल मोठा परिणाम झाला असून त्यामुळे 'सेवा' क्षेत्रात (-)९.० टक्के वाढ अपेक्षित आहे.
- पुर्वानुमानानुसार सन २०२०-२१ साठी सांकेतिक ('नॉमिनल') (चालू किंमतीनुसार) स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ २६,६१,६२९ कोटी अपेक्षित आहे आणि वास्तविक ('रिअल') (सन २०११-१२ च्या स्थिर किंमतीनुसार) स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ १९,६२,५३९ कोटी अपेक्षित आहे.
- पहिल्या सुधारित अंदाजानुसार सन २०१९-२० चे सांकेतिक स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ २८,१८,५५५ कोटी होते, तर ते सन २०१८-१९ मध्ये ₹ २५,७९,६२८ कोटी होते. सन २०१९-२० चे वास्तविक स्थूल राज्य उत्पन्न ₹ २१,३४,०६५ कोटी होते, तर ते सन २०१८-१९ साठी ₹ २०,३३,३१४ कोटी होते. सन २०१९-२० मध्ये दरडोई राज्य उत्पन्न ₹ २,०२,१३० होते, तर ते सन २०१८-१९ मध्ये ₹ १,८७,११८ होते.

- सांकेतिक देशांतर्गत स्थूल उत्पन्नात राज्याचा सरासरी हिस्सा सर्वाधिक (१४.२ टक्के) आहे
- सन २०१९-२० च्या तुलनेत सन २०२०-२१ च्या सांकेतिक स्थूल राज्य उत्पन्नात ₹ १,५६,९२५ कोटी घट अपेक्षित आहे
- सन २०२०-२१ चे दरडोई राज्य उत्पन्न ₹ १,८८,७८४ अपेक्षित आहे

दरडोई राज्य उत्पन्न आणि सांकेतिक स्थूल राज्य उत्पन्न

(पायाभूत वर्ष २०११-१२)

तपशील	२०११-१२	२०१२-१३	२०१३-१४	२०१४-१५	२०१५-१६	२०१६-१७	२०१७-१८ ⁺⁺⁺	२०१८-१९ ⁺⁺	२०१९-२० ⁺	२०२०-२१ ^s
दरडोई राज्य उत्पन्न (₹)	९९,५९७	१,१२,०९२	१,२५,२६१	१,३२,८३६	१,४६,८१५	१,६३,७२६	१,७२,६६३	१,८७,११८	२,०२,१३०	१,८८,७८४
सांकेतिक स्थूल राज्य उत्पन्न (₹ कोटी)	१२,८०,३६९	१४,५९,६२९	१६,४९,६४७	१७,७९,१३८	१९,६६,२२५	२१,९८,१८५	२३,५२,७८२	२५,७९,६२८	२८,१८,५५५	२६,६१,६२९
+++ तिसरे सुधारित अंदाज			++ दुसरे सुधारित अंदाज			+ पहिले सुधारित अंदाज				\$ पुर्वानुमान

सन २०२० करिता जागतिक स्थूल उत्पादनाचे वृद्धिदर

तपशील	जागतिक	विकसित अर्थव्यवस्था	विकसनशील अर्थव्यवस्था	अल्प विकसित अर्थव्यवस्था	अमेरिकेची संयुक्त राज्ये	जपान	चीन	भारत ^s	महाराष्ट्र ^s
स्थूल उत्पादनाचे वृद्धिदर (टक्के)	२.५	१.५	४.०	५.१	१.७	०.९	६.०	५.० [^]	५.७ ^{^^}

\$ सन २०१९-२० करिता ^ राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय, भारत सरकार यांचेकडील प्रथम पुर्वानुमान ^^ अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, महाराष्ट्र शासन यांचेकडील पुर्वानुमान

सन २०१९-२० करिता निवडक राज्यांचे दरडोई उत्पन्न

(पायाभूत वर्ष २०११-१२)

तपशील	हरियाणा	तेलंगणा	कर्नाटक	तामीळनाडू	महाराष्ट्र	आंध्र प्रदेश	मध्य प्रदेश	उत्तर प्रदेश
दरडोई राज्य उत्पन्न (₹)	२,६४,२०७	२,२८,२१६	२,२३,४३३	२,१८,५९९	२,०२,१३०	१,६९,५१९	९९,७६३	६५,७०४

- कोविड-१९ लॉकडाऊनच्या कालावधीत एप्रिल आणि मे, २०२० या महिन्यांमध्ये जीवनावश्यक वस्तूंच्या किंमती गोळा करण्यात अडचणी आल्या. खाद्यपदार्थ गटाव्यतिरिक्त इतर गटातील वस्तूंच्या किंमती सदर कालावधीत उपलब्ध झाल्या नाहीत. परिणामी एप्रिल आणि मे, २०२० या महिन्यांकरिता 'पान, सुपारी व मादक पदार्थ', 'कापड, बिछाना व पादत्राणे', 'संकीर्ण (नागरी भागातील वैद्यकीय सेवा वगळता)' आणि 'सर्वसाधारण' या गटांकरिता ग्राहक किंमती निर्देशांक परिगणित करणे शक्य झाले नाही. राज्याच्या ग्रामीण व नागरी भागाचा सरासरी ग्राहक किंमती निर्देशांक (पायाभूत वर्ष २००३) जून, २०२० ते डिसेंबर, २०२० या कालावधीसाठी अनुक्रमे ३१८.५ व ३०३.२ होता तर जून, २०१९ ते डिसेंबर, २०१९ या कालावधीसाठी तो अनुक्रमे ३००.५ व २८४.२ होता. सरासरी ग्राहक किंमती निर्देशांकावर आधारित जून, २०२० ते डिसेंबर, २०२० या कालावधीसाठी वर्ष-ते-वर्ष चलनवाढीचा दर ग्रामीण भागात ६.० टक्के व नागरी भागात ६.७ टक्के होता, तर जून, २०१९ ते डिसेंबर, २०१९ या कालावधीसाठी तो अनुक्रमे ९.४ टक्के व ६.३ टक्के होता.
- सन २०२०-२१ मध्ये जानेवारीपर्यंत राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अधिनियमांतर्गत एकूण पात्र १५६.६३ लाख शिधापत्रिकाधारकांपैकी १५३.१२ लाख शिधापत्रिकांची आणि १४ अवर्षणप्रवण जिल्ह्यांतील दारिद्र्य रेषेवरील शेतकऱ्यांपैकी एकूण पात्र ९.०९ लाख शिधापत्रिकाधारकांपैकी ८.९६ लाख शिधापत्रिकांची आधार जोडणी पूर्ण करण्यात आली आहे.
- जानेवारी, २०२१ पर्यंत राज्यातील ५२,५३२ रास्त भाव दुकानांमध्ये अन्नधान्य वितरणाकरिता 'पॉईंट ऑफ सेल' उपकरणे बसविण्यात आली आहेत. जानेवारी, २०२१ मध्ये सुमारे १.४३ कोटी कुटुंबांनी आधार आधारीत बायोमेट्रिक अधिप्रमाणनाद्वारे शिधावस्तूंचा लाभ घेतला.

- 'एक देश, एक शिधापत्रिका' ही योजना दि.१ जानेवारी, २०२० पासून देशात राबविण्यात येत आहे. या योजने अंतर्गत शिधापत्रिकाधारक देशातील कोणत्याही भागातील रास्त भाव दुकानांमध्ये कार्यान्वित 'पॉईंट ऑफ सेल' या उपकरणाच्या सहाय्याने पोर्टेबिलिटीच्या माध्यमातून रास्त दराने अन्नधान्य विकत घेऊ शकतात. योजनेच्या सुरुवातीपासून जानेवारी, २०२१ पर्यंत राज्यातील ४,३८१ शिधापत्रिकाधारकांनी इतर राज्यांत आणि इतर राज्यांतील ६०९ शिधापत्रिकाधारकांनी या राज्यात योजनेचा लाभ घेतला.

➤ कोविड-१९ लॉकडाऊन कालावधीतील उपाययोजना

- दि.३१ मार्च, २०२१ पर्यंत 'शिव भोजन' थाळीच्या किंमतीत घट करून ₹ पाच करण्यात आली. या योजनेच्या सुरुवातीपासून एकूण ९०६ शिवभोजन केंद्रांमधून डिसेंबर, २०२० पर्यंत २.८१ कोटी शिवभोजन थाळींचे वितरण करण्यात आले
- 'प्रधानमंत्री गरीब कल्याण अन्न योजना' या योजने अंतर्गत राज्यात सुमारे सात कोटी अंत्योदय अन्न योजना व प्राधान्य कुटुंब लाभार्थ्यांना राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा योजने अंतर्गत अनुज्ञेय असलेल्या अन्नधान्याव्यतिरिक्त प्रति सदस्य प्रतिमाह पाच किलो अन्नधान्य व प्रतिमाह प्रति कुटुंब एक किलो डाळ विनामूल्य वितरित करण्यात आली
- राज्य शासनाने राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अधिनियम व दारिद्र्य रेषेवरील शेतकरी योजने अंतर्गत समाविष्ट न झालेल्या सर्व दारिद्र्य रेषेवरील केशरी शिधापत्रिकाधारकांना पाच किलो अन्नधान्य रास्त दरात (₹ १२ प्रतिकिलो दराने दोन किलो तांदूळ आणि ₹ आठ प्रतिकिलो दराने तीन किलो गहू) वितरित केले

- राज्याची सन २०२०-२१ अर्थसंकल्पीय अंदाजानुसार महसुली जमा ₹ ३,४७,४५७ कोटी, तर सन २०१९-२० सुधारित अंदाजानुसार ₹ ३,०९,८८१ कोटी आहे. अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२१ नुसार कर महसूल आणि करेतर महसूल (केंद्रीय अनुदानासह) अनुक्रमे ₹ २,७३,१८१ कोटी आणि ₹ ७४,२७६ कोटी आहे. एप्रिल ते डिसेंबर, २०२० या कालावधीत प्रत्यक्ष महसुली जमा ₹ १,७६,४५० कोटी (अर्थसंकल्पीय अंदाजाच्या ५०.८ टक्के) आहे.
- अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२१ नुसार राज्याचा महसुली खर्च ₹ ३,५६,९६८ कोटी असून सन २०१९-२० च्या सुधारित अंदाजानुसार ₹ ३,४१,३२४ कोटी आहे.
- अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२१ नुसार भांडवली जमेचा एकूण जमेतील आणि भांडवली खर्चाचा एकूण खर्चातील हिस्सा अनुक्रमे २०.० टक्के व १७.८ टक्के आहे.
- अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२१ नुसार विकास खर्चाचे एकूण महसुली खर्चातील प्रमाण ६८.७ टक्के आहे

- अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२१ नुसार राजकोषीय तुटीचे स्थूल राज्य उत्पन्नाशी प्रमाण २.१ टक्के तसेच ऋणभाराचे स्थूल राज्य उत्पन्नाशी प्रमाण १९.६ टक्के आहे
- पंधराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार सन २०२१-२२ ते २०२५-२६ करिता केंद्राकडून राज्यास ₹ ३,३७,२५२ कोटी वित्तीय संसाधने हस्तांतरीत होणार असून त्यापैकी ₹ ७०,३७५ कोटी सहाय्यक अनुदाने असतील

➤ कोविड-१९ लॉकडाऊन कालावधीतील उपाययोजना

- फक्त औषधे, अत्यावश्यक वैद्यकीय साधने व पुरवठा इ. खरेदी करिता मान्यता
- नविन योजनांच्या खर्चात कपात
- मालमत्ता निर्मिती आणि नोकरीच्या संधी निर्माण करण्यासाठी अर्थसंकल्पीत निधी वितरित करण्यास मान्यता
- दि.१ सप्टेंबर ते ३१ डिसेंबर, २०२० या कालावधीकरिता मुंबई व मुंबई उपनगर जिल्ह्यांकरिता मुद्रांक शुल्क तीन टक्क्यांनी व उर्वरित राज्याकरिता दोन टक्क्यांनी कमी करण्यात आले, तर दि.१ जानेवारी ते ३१ मार्च, २०२१ या कालावधीकरिता मुंबई व मुंबई उपनगर जिल्ह्यांकरिता दोन टक्क्यांनी आणि उर्वरित राज्याकरिता १.५ टक्क्यांनी कमी करण्यात आली
- वार्षिक कर भरणाऱ्या मालवाहतूक व पर्यटक वाहने, खनित्रे, खाजगी सेवा वाहने, व्यावसायिक शिबिरे वाहने आणि शालेय विद्यार्थी वाहतूक वाहने यांना सन २०२०-२१ मध्ये वार्षिक कराच्या ५० टक्के कर माफ करण्यास मान्यता

- राज्यातील अनुसूचित वाणिज्यिक बँकांच्या दि.३१ मार्च, २०२० रोजी एकूण ठेवी व स्थूल कर्जे अनुक्रमे ₹ २७.५५ लाख कोटी व ₹ २८.२६ लाख कोटी होते. अनुसूचित वाणिज्यिक बँकांचे दि.३१ मार्च, २०२० रोजी कर्ज-ठेवी प्रमाण १०२.६ टक्के होते.

- सन २०२०-२१ च्या वार्षिक कर्ज योजनेअंतर्गत प्राधान्य क्षेत्रासाठी 'कृषि व संलग्न कार्ये' क्षेत्राचा हिस्सा १९.७ टक्के आणि 'एमएसएमई (सूक्ष्म, लघु, मध्यम उद्योग, खादी व ग्रामोद्योग)' क्षेत्राचा हिस्सा ५२.४ टक्के आहे.
- सन २०१९-२० मध्ये प्रधानमंत्री मुद्रा योजने अंतर्गत राज्यातील ४७.७१ लाख ('शिशु' अंतर्गत ४१.३३ लाख, 'किशोर' अंतर्गत ५.०५ लाख व 'तरुण' अंतर्गत १.३३ लाख) लाभार्थ्यांना एकूण ₹ २७,३९८ कोटी कर्ज वितरित करण्यात आले.

- देशातील अनुसूचित वाणिज्यिक बँकांच्या एकूण ठेवी व स्थूल कर्जे यामध्ये महाराष्ट्रातील बँकांचा हिस्सा दि.३१ मार्च, २०२० रोजी अनुक्रमे २०.० टक्के व २७.० टक्के होता
- सन २०२०-२१ ची राज्याकरिता प्राधान्य क्षेत्रासाठी वार्षिक कर्ज योजना ₹ ४.७५ लाख कोटी आहे

- कोविड-१९ महामारीच्या लॉकडाऊनचा कृषि क्षेत्रावर कमीत कमी परिणाम व्हावा आणि लॉकडाऊनच्या कठीण काळात देखील कृषि क्षेत्राचा स्थूल राज्य मूल्यवृद्धीमधील हिस्सा कायम राहून या क्षेत्राने राज्याच्या अर्थव्यवस्थेला चालना द्यावी यासाठी करावयाच्या प्रभावी उपाययोजनांची गरज वेळेआधीच ओळखून राज्यशासनाने कोविड-१९ लॉकडाऊनमधून कृषि क्षेत्राला सूट दिली. कृषि निविष्टांची वाहतूक व वितरण, कृषि उत्पादनांची वाहतूक व विक्री, परवान्यांचे ऑनलाईन नूतनीकरण, शासनाच्या विभागांमधील समन्वय, आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर, इत्यादी बाबत राज्य शासनाने केलेल्या विविध उपाययोजना लॉकडाऊन काळात कृषि व संलग्न क्षेत्राला आधार देण्यास सहाय्यभूत ठरल्या.
- मान्सून २०२० मध्ये सरासरी पावसाच्या ११३.४ टक्के पाऊस राज्यात पडला. राज्यातील ३५५ तालुक्यांपैकी (मुंबई शहर व मुंबई उपनगर जिल्ह्यातील तालुके वगळून) १३९ तालुक्यांमध्ये अतिरिक्त, १७३ मध्ये सरासरी आणि ४३ मध्ये अपुरा पाऊस पडला.
- राज्याचे सरासरी वहिती क्षेत्र कृषी गणना २०१५-१६ नुसार १.३४ हेक्टर आहे तर कृषी गणना २०१०-११ नुसार ते १.४४ हेक्टर होते. अल्प व अत्यल्प वहिती खातेदारांचे (२.० हेक्टर पर्यंत) एकूण क्षेत्र ९२.२० लाख हेक्टर असून एकूण वहिती क्षेत्राच्या ४५.० टक्के होते, तर अल्प व अत्यल्प वहिती खातेदारांची संख्या १२१.५५ लाख असून, ती एकूण वहिती खातेदारांच्या ७९.५ टक्के होती.
- सन २०२०-२१ च्या खरीप हंगामामध्ये १५६.८९ लाख हेक्टर क्षेत्रावर पेरणी पूर्ण करण्यात आली. गतवर्षीच्या तुलनेत तृणधान्ये, कडधान्ये, तेलबिया, कापूस व ऊस यांच्या उत्पादनात अनुक्रमे ६० टक्के, १४ टक्के, २८ टक्के, ३३ टक्के व ४० टक्के वाढ अपेक्षित आहे.
- सन २०२०-२१ च्या रब्बी हंगामामध्ये डिसेंबर अखेर ५३.६४ लाख हेक्टर क्षेत्रावर पेरणी पूर्ण करण्यात आली. गतवर्षीच्या तुलनेत तृणधान्ये व कडधान्ये यांच्या उत्पादनात अनुक्रमे एक टक्का व १२ टक्के वाढ अपेक्षित असून तेलबियांच्या उत्पादनात १८ टक्के घट अपेक्षित आहे.
- सन २०१९-२० मध्ये फलोत्पादन पिकांखालील क्षेत्र १९.२० लाख हेक्टर असून २७८.७५ लाख मे. टन उत्पादन अपेक्षित आहे.

राज्यातील पाऊस व पीक उत्पादन

तपशील	२०११-१२	२०१२-१३	२०१३-१४	२०१४-१५	२०१५-१६	२०१६-१७	२०१७-१८	२०१८-१९	२०१९-२० [#]
पावसाची सरासरीच्या तुलनेत टक्केवारी	१०२.३	९०.३	१२४.६	७०.२	५९.४	९४.९	८४.३	७३.६	११२.६
पीक	उत्पादन ('००० मे.टन) [§]								
तृणधान्ये	१०,२७६	८,६६७	१०,६७७	९,२५९	७,२१०	१२,६४६	१०,९४४	७,९४७	९,२१८
कडधान्ये	२,२२५	२,२६२	३,११४	२,०१९	१,५४५	४,५८४	३,६८४	२,६८३	३,८४९
एकूण अन्नधान्ये	१२,५०१	१०,९२९	१३,७९१	११,२७८	८,७५५	१७,२३०	१४,६२८	१०,६३०	१३,०६७
तेलबिया	४,४८५	५,०८७	५,२९४	२,८५०	२,४३६	५,११३	४,२०८	४,८८५	५,१७८
ऊस	८६,७३३	६९,६४८	७६,९०१	८४,६९९	७३,६८०	५४,२३७	८३,१३८	८९,७७१	६९,३१३
कापूस (रुई) [@]	७,२००	७,६५५	८,८३४	७,०००	७,५००	१०,७५५	६,०९४	६,५९३	६,६३९
फळे	१०,५३८	९,७८५	१३,४५८	११,०९०	९,७५०	१०,६३०	११,७२९	१०,७७८	११,५४४
भाजीपाला	८,७७८	८,००८	१०,१६२	८,७८३	९,४५२	१०,५२०	१२,३०७	११,४७२	१४,३९४

§ खरीप, रब्बी आणि उन्हाळी अंतर्भूत

@ १७० किलोची एक गासडी याप्रमाणे कापसाचे उत्पादन '००० गासड्यांमध्ये

अंतिम अंदाज

- 'महात्मा जोतीराव फुले शेतकरी कर्जमुक्ति योजना २०१९' च्या सुरुवातीपासून जानेवारी, २०२१ अखेर ३१.०४ लाख लाभार्थी शेतकऱ्यांना ₹ १९,८४७ कोटी रकमेचा लाभ देण्यात आला
- **कोविड-१९ लॉकडाऊन कालावधीतील उपाययोजना**
 - कृषी निविष्ठा आणि कृषी उत्पादनांच्या वाहतूक व विक्रीसाठी संबंधित विभागांकडून परवाने उपलब्ध
 - कृषी निविष्ठांचे ९.४२ लाख शेतकऱ्यांना घरपोच वाटप
 - शेतकऱ्यांच्या ३,७९० गटांच्या माध्यमातून सुमारे १.३७ लाख मे. टन फळे व भाजीपाल्याची नागरी ग्राहकांना थेट विक्री
- मोठ्या, मध्यम व लघु पाटबंधारे (राज्य क्षेत्र) प्रकल्पांद्वारे दि.३० जून, २०१९ अखेर ५३.०४ लाख हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण करण्यात आली आणि २०१९-२० मध्ये प्रत्यक्ष सिंचित क्षेत्र ४०.५२ लाख हेक्टर (७६.४ टक्के) होते. लघु सिंचन (स्थानिक क्षेत्र) प्रकल्पांद्वारे दि.३० जून, २०२० अखेर १९.२६ लाख हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण करण्यात आली आणि २०१९-२० मध्ये ८.६३ लाख हेक्टर (४४.८ टक्के) क्षमतेचा वापर झाला.
- मोठ्या, मध्यम व लघु पाटबंधारे (राज्य क्षेत्र) जलाशयांमध्ये मिळून एकत्रितपणे दि.१५ ऑक्टोबर, २०१९ रोजी एकूण उपयुक्त जलसाठा ३०,५७९ दशलक्ष घनमीटर होता व तो जलसाठा क्षमतेच्या ६९.२ टक्के होता.
- वार्षिक कर्ज योजने अंतर्गत सन २०२०-२१ मध्ये 'कृषि व संलग्न कार्ये' क्षेत्रासाठी वार्षिक लक्ष्य ₹ ९३,६२६ कोटी होते. सन २०२०२१ मध्ये डिसेंबर अखेर वित्तीय संस्थांद्वारे ₹ ४०,५१५ कोटी पीक कर्ज वाटप करण्यात आले तर सन २०१९-२० मध्ये ते ₹ २८,६०४ कोटी होते. सन २०२०-२१ मध्ये सप्टेंबर अखेर ₹ ३०,०१४ कोटी रकमेचे कृषी मुदत कर्ज वाटप करण्यात आले, तर सन २०१९-२० मध्ये ते ₹ ३४,४२७ कोटी होते.
- प्राथमिक कृषि सहकारी पतपुरवठा संस्थांनी सन २०१९-२० मध्ये शेतकऱ्यांना एकूण ₹ १०,८९८ कोटी कर्ज वितरित केले.
- जून ते ऑक्टोबर, २०२० या कालावधीत राज्यात झालेल्या अतिवृष्टी व पुरामुळे शेतीपिकांचे व फळपिकांचे नुकसान झाले. आपद्ग्रस्त शेतकऱ्यांना कमाल दोन हेक्टर क्षेत्रासाठी, शेतीपिकांसाठी ₹ १०,००० प्रति हेक्टर व फळपिकांसाठी ₹ २५,००० प्रति हेक्टर या दराने दोन हप्त्यात एकूण ₹ ४,३७४.४३ कोटी रकमेची नुकसान भरपाई मंजूर करण्यात आली.
- देशातील अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नास जोड देण्यासाठी केंद्र शासनाने 'प्रधानमंत्री किसान सन्मान निधी' योजना २०१८-१९ पासून सुरू केली. या योजने अंतर्गत पात्र कुटुंबांना (पती-पत्नी व त्यांची १८ वर्षाखालील अपत्ये मिळून) ₹ २,००० प्रमाणे तीन समान हप्त्यात दरवर्षी एकूण ₹ ६,००० अनुदान अनुज्ञेय असून ते लाभार्थ्यांच्या आधार संलग्न बँक खात्यात थेट जमा करण्यात येते. या योजने अंतर्गत दि.४ जानेवारी, २०२१ अखेर राज्यातील १०२.५४ लाख लाभार्थी शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात एकूण ₹ ९,४९६.३८ कोटी रक्कम जमा करण्यात आली.
- पशुगणना २०१९ नुसार सुमारे ३.३१ कोटी पशुधनासह राज्य देशात सातव्या क्रमांकावर आहे. सुमारे ७.४३ कोटी कुक्कुटादी पक्ष्यांच्या संख्येसह राज्य देशात पाचव्या क्रमांकावर आहे.
- शासकीय व सहकारी दुग्धशाळांचे दैनिक सरासरी दूध संकलन सन २०१९-२० मध्ये अनुक्रमे ०.९६ लाख लिटर व ३९.७६ लाख लिटर होते, तर ते सन २०१८-१९ मध्ये अनुक्रमे १.७९ लाख लिटर आणि ४९.१४ लाख लिटर होते.
- सागरी व गोड्या पाण्यातील मत्स्य उत्पादन सन २०१९-२० मध्ये अनुक्रमे ४.४४ लाख मे. टन व १.१८ लाख मे. टन होते, तर सन २०१८-१९ मध्ये सदर उत्पादन अनुक्रमे ४.६७ लाख मे. टन व एक लाख मे. टन होते.
- राष्ट्रीय वन धोरण, १९८८ नुसार अपेक्षित ३३ टक्के च्या तुलनेत सन २०१९-२० अखेर राज्याचे वनक्षेत्र भौगोलिक क्षेत्राच्या २०.१ टक्के होते.

➤ कोविड-१९ लॉकडाऊन कालावधीतील उपाययोजना

- आकाशवाणी, दूरदर्शन आणि इतर प्रसारमाध्यमांद्वारे कुक्कुट आणि कुक्कुट उत्पादनांच्या सेवनाच्या सुरक्षेविषयी आणि पौष्टिक मुल्यांच्या फायद्यांबद्दल जनजागृती
- पशुधनाचे आरोग्य राखून सातत्यपूर्ण दूध उत्पादनासाठी निरंतर लसीकरण, कृत्रिम रेतन व इतर पशुवैद्यकीय सेवा, चारा उपलब्धता, वाहतूक तसेच जनावरांवरील क्रूरतेविरुद्ध कारवाई
- पशुपालक व पशुखाद्य उत्पादक यांना चाऱ्याचा सुरळीत पुरवठा

- उदारीकरणाच्या धोरणापासून (ऑगस्ट, १९९१) ऑक्टोबर, २०२० पर्यंत राज्यात ₹ १४,२९,१४२ कोटी गुंतवणुकीसह २०,९०९ औद्योगिक प्रकल्प मंजूर करण्यात आले. सन २०२० मध्ये ऑक्टोबरपर्यंत ₹ ३७,८८७ कोटी प्रस्तावित गुंतवणुकीच्या २४७ प्रकल्पांची नोंदणी झाली.
- एप्रिल, २००० ते सप्टेंबर, २०२० पर्यंत राज्यातील थेट परदेशी गुंतवणूक ₹ ८,१८,५२२ कोटी असून ती देशातील एकूण थेट परदेशी गुंतवणूकीच्या २७.७ टक्के होती. सन २०२०-२१ मध्ये सप्टेंबर पर्यंत राज्यातील थेट परदेशी गुंतवणूक ₹ २७,१४३ कोटी होती.
- मार्च, २०२० पर्यंत, राज्यात एकूण १७.६७ लाख सूक्ष्म, लघु व मध्यम उपक्रमांनी 'उद्योग आधार' साठी नोंदणी केली असून त्यापैकी १५.६० लाख सूक्ष्म, १.९९ लाख लघु व ०.०८ लाख मध्यम उपक्रम होते. या सूक्ष्म, लघु व मध्यम उपक्रमांची राज्यात एकूण ₹ २,३८,५४३ कोटी गुंतवणूक असून त्याद्वारे ९१.०१ लाख रोजगार निर्माण झाला.
- दिल्ली-मुंबई औद्योगिक मार्गिकेचा एक भाग म्हणून कामावर चालत जाणे (वॉक-टू-वर्क) या संकल्पनेवर आधारित सुनियोजित आणि हरित स्मार्ट औद्योगिक शहर म्हणून राज्यातील १०,००० एकर क्षेत्रात वसलेल्या औरंगाबाद औद्योगिक शहराचा (ऑरिफ) विकास केला जात आहे. ऑरिफमध्ये सुमारे २१२ एकर क्षेत्रावरील ६२ भूखंडांचे गुंतवणूकदारांना वाटप करण्यात आले आहे. ऑरिफमध्ये ₹ ५,००० कोटी पेक्षा जास्त गुंतवणूक झाली असून सुमारे २,८११ रोजगार निर्मिती झाली आहे.
- 'दृष्टीक्षेपात भारत पर्यटन सांख्यिकी-२०२०' अहवालानुसार २०१९ मध्ये राज्यात १४.९३ कोटी देशांतर्गत पर्यटकांनी आणि ०.५५ कोटी विदेशी पर्यटकांनी भेटी दिल्या, तर २०१८ मध्ये ११.९२ कोटी देशांतर्गत पर्यटकांनी आणि ०.५१ कोटी विदेशी पर्यटकांनी भेटी दिल्या.

- मॅनेटिक महाराष्ट्र २.० अंतर्गत जून, २०२० मध्ये राज्यात ₹ १.१३ लाख कोटी गुंतवणूक व २.५० लाखांपेक्षा जास्त अपेक्षित रोजगार असलेले प्रस्ताव प्राप्त
- डिसेंबर, २०२० अखेर राज्यात ७,६०३ स्टार्टअप होते
- प्लग अँड प्ले पायाभूत सुविधा अंतर्गत रेडी-टू-मूव्ह-इन-फॅक्टरी सुविधा देण्याकरिता महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ सुमारे ४०,००० एकर जागेचे वाटप करीत आहे; या व्यतिरिक्त महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ उद्योगांची त्वरित स्थापना करण्यासाठी भाडेतत्वावर औद्योगिक शेडसाठी जागा देखील पुरवणार
- पर्यटन उद्योगाला चालना देण्यासाठी राज्याचे ऑगस्ट, २०२० मध्ये बीच शॅक धोरण आणि सप्टेंबर २०२० मध्ये कृषी पर्यटन धोरण जाहीर
- कोविड-१९ महामारीचा सर्वाधिक फटका बसलेल्या आदरातिथ्य क्षेत्रास पुनरुज्जीवित करण्यासाठी राज्याचा या क्षेत्रास उद्योग म्हणून वर्गीकृत करण्याचा निर्णय

- राज्यात दि.३१ मार्च, २०२० रोजी सुमारे ५.५६ कोटी सभासद असलेल्या २.१३ लाख सहकारी संस्था होत्या. त्यापैकी ९.७ टक्के प्राथमिक कृषि पतपुरवठा संस्था, ९.८ टक्के बिगर-कृषि पतपुरवठा संस्था, ५२.४ टक्के गृहनिर्माण संस्था, १२.५ टक्के कृषि प्रक्रिया संस्था, ५.१ टक्के मजूर कंत्राटी संस्था आणि १०.५ टक्के इतर कार्यात गुंतलेल्या संस्था होत्या.
- सन २०१९-२० मध्ये एकूण १,५८,३०२ दशलक्ष युनिट्स (केंद्रीय क्षेत्राकडून प्राप्त विजेसह) वीज निर्मिती झाली असून राज्यातील एकूण विजेचा वापर १,२५,४६४ दशलक्ष युनिट्स होता.
- सन २०२०-२१ मध्ये डिसेंबरपर्यंत विजेची सरासरी कमाल मागणी १७,३४५ मेगावॉट होती व पुरवठा २१,८४१ मेगावॉट होता. सन २०१९-२० मध्ये विजेची सरासरी कमाल मागणी १९,१०३ मेगावॉट होती व पुरवठा २१,७७१ मेगावॉट होता.
- सन २०१९-२० मध्ये महापारेषणची पारेषण हानी, महावितरणची वितरण हानी आणि 'एकत्रित तांत्रिक व व्यावसायिक' हानी अनुक्रमे ३.१७ टक्के, १५.९१ टक्के व १७.५१ टक्के होती.

- दि.३१ मार्च, २०२० रोजी राज्यातील वीज निर्मितीची स्थापित क्षमता आणि सन २०१९-२० मध्ये राज्यातील वीज निर्मिती देशात सर्वाधिक होती
- नवीकरणीय ऊर्जेच्या स्थापित क्षमतेत राज्य देशात चौथ्या क्रमांकावर आहे
- सन २०१९-२० मध्ये प्रमुख पेट्रोलियम उत्पादनांच्या वापरामध्ये देशात राज्य दुसऱ्या क्रमांकावर आहे

- मार्च, २०१९ अखेर सार्वजनिक बांधकाम विभाग व जिल्हा परिषदांच्या देखभालीखालील रस्त्यांची लांबी सुमारे ३.०९ लाख किमी होती.
- मुंबई व नागपूर यांना जोडणारा 'हिंदु हृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्ग' हा आठ पदरी (७०१ किमी लांब व १२० मीटर रुंद) द्रुतगती महामार्ग प्रस्तावित आहे. या प्रकल्पाचा एकूण अपेक्षित खर्च ₹ ५५,३३५.३२ कोटी आहे. डिसेंबर, २०२० पर्यंत या महामार्गासाठी आवश्यक असलेल्या एकूण जमिनीपैकी ९२.३ टक्के जमिनीचे भूसंपादन झाले आहे.
- राज्यातील रस्त्यावरील वाहनांची संख्या दि.१ जानेवारी, २०२१ रोजी ३८६ लाख (प्रति किमी रस्ता लांबी १२५ वाहने) होती, तर दि.१ जानेवारी, २०२० रोजी ३७८ लाख (प्रति किमी रस्ता लांबी १२२ वाहने) होती.
- महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाने सन २०१९-२० मध्ये प्रति दिन सरासरी १५,५०५ बसेसमधून ५३.२९ लाख सार्थ किमी प्रवास करून ६०.०७ लाख प्रवासी वाहतूक केली आहे.

- कोविड-१९ लॉकडाऊन कालावधीत महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाकडून अत्यावश्यक सेवेतील कर्मचाऱ्यांची वाहतूक
- कोविड-१९ लॉकडाऊन कालावधीत मालवाहतूकीवर होण्याऱ्या विपरित परिणामांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी राज्य शासनाकडून महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या च्या प्रवासी वाहनांमधून अत्यावश्यक व इतर वस्तू वाहून नेण्याची परवानगी
- प्रवासी वाहतूक सुकर व्हावी व नवी मुंबईची झपाट्याने वाढ व्हावी यासाठी 'मुंबई ट्रान्स हार्बर लिंक प्रकल्प' (अंदाजित किंमत ₹ १७,८४३ कोटी) प्रगतीपथावर
- मुंबई किनारा रस्ता प्रकल्प (दक्षिण) (अंदाजित किंमत ₹ १२,७२१ कोटी) प्रगतीपथावर असून नोव्हेंबर, २०२० अखेर सुमारे २० टक्के काम पूर्ण
- बेलापूर-सीवूड-उरण (नवीन मार्ग) चा बेलापूर ते खारकोपर मार्ग कार्यान्वित
- मुंबई मेट्रो रेल प्रकल्पांतर्गत दहिसर-चारकोप-वांद्रे-मानखुर्द (₹ १७,३९६ कोटी), कुलाबा-वांद्रे-सिफ्झ (₹ २३,१३६ कोटी), वडाळा-कासारवडवली-गायमुख (₹ १५,४९८ कोटी), ठाणे-भिवंडी-कल्याण (₹ ८,४१७ कोटी), स्वामी समर्थ नगर ते विक्रोळी (₹ ६,६७२ कोटी) व अंधेरी ते दहिसर-मिरा भाईंदर (₹ १२,८१५ कोटी) ची कामे प्रगतीपथावर
- नवी मुंबई मेट्रो रेल प्रकल्प (अंदाजित किंमत ₹ ३,०६४ कोटी) व पुणे मेट्रो रेल्वे प्रकल्प (अंदाजित किंमत ₹ ११,४२० कोटी) यांचे काम प्रगतीपथावर
- नागपूर मेट्रो रेल प्रकल्प (अंदाजित किंमत ₹ ८,८६० कोटी) चे काम प्रगतीपथावर असून या प्रकल्पांमधील खापरी ते सीताबर्डी (उत्तर- दक्षिण मार्ग) आणि लोकमान्य नगर ते सीताबर्डी (पूर्व-पश्चिम मार्ग) जनतेसाठी खुले
- नवी मुंबई आंतरराष्ट्रीय विमानतळ (अंदाजित किंमत ₹ १४,१७९ कोटी) विकसनाचे काम सुरु

- सन २०१९-२० मध्ये मोठी बंदरे व लहान बंदरे यांच्या मार्फत झालेली एकत्रित मालवाहतूक १,७२८.०५ लाख मे. टन होती तर ती मागील वर्षी १,७७०.८० लाख मे. टन होती.
- सन २०१९-२० मध्ये राज्यातील विमानतळांवरून झालेली देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय मालवाहतूक अनुक्रमे ३.३० लाख मे. टन व ५.८३ लाख मे. टन होती तर सन २०१८-१९ मध्ये तत्सम आकडेवारी अनुक्रमे ३.४५ लाख मे. टन व ६.७८ लाख मे. टन होती. सन २०१९-२० मध्ये देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय विमानतळांवरून झालेली प्रवासी वाहतूक अनुक्रमे ४५८.४९ लाख व १२५.२१ लाख होती तर सन २०१८-१९ मध्ये तत्सम आकडेवारी अनुक्रमे ४६८.१४ लाख व १४६.३३ लाख होती.

- राज्यात सप्टेंबर, २०२० अखेर इंटरनेट ग्राहकांची संख्या ९.७ कोटी असून ती देशातील राज्यांमध्ये सर्वाधिक आहे.
- सन २०१९-२० मध्ये एकूण १,०६,४९१ प्राथमिक (इयत्ता १ ली ते ८ वी) शाळा होत्या व पटावरील विद्यार्थ्यांची संख्या १५६.९ लाख होती. सन २०१९-२० मध्ये २८,०९३ माध्यमिक व उच्च माध्यमिक (इयत्ता ९ वी ते १२ वी) शाळा होत्या व पटावरील विद्यार्थ्यांची संख्या ६४.८ लाख होती.
- अखिल भारतीय उच्च शिक्षण पाहणी अहवालानुसार सन २०१९-२० मध्ये राज्यातील विद्यापीठे व महाविद्यालयांची संख्या अनुक्रमे ६५ व ४,७३२ होती.

- देशातील शालेय तसेच उच्च शिक्षण प्रणालीमध्ये परिवर्तनशील सुधारणा घडवून आणण्याकरीता जुलै, २०२० मध्ये राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० घोषित
- महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियानांतर्गत सन २०२०-२१ मध्ये जानेवारी पर्यंत एकूण ६३,०६३ स्वसहाय्यता गटांना ₹ ८७२.५२ कोटी पतपुरवठा करण्यात आला

- एकात्मिक महात्मा जोतिराव फुले जन आरोग्य योजना व प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजने अंतर्गत सन २०२०-२१ मध्ये डिसेंबर पर्यंत, सुमारे ४.५४ लाख शस्त्रक्रिया व उपचार करण्यात आले असून त्यावर ₹ ७४४.६५ कोटी खर्च झाला.
- स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान (नागरी) अंतर्गत डिसेंबर, २०२० पर्यंत २१७ शहरांना ओडीफ+ व ११६ शहरांना ओडीफ++ म्हणून घोषित करण्यात आले आहे.

➤ कोविड-१९ लॉकडाऊन कालावधीतील उपाययोजना

- 'घरी राहून शिक्षण' ही संकल्पना राबविण्यात आली असून राष्ट्रीय शैक्षणिक अनुसंधान आणि प्रशिक्षण परिषदेच्या 'दीक्षा' तसेच महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषदेच्या 'शैक्षणिक दिनदर्शिका' इत्यादी सारख्या विविध ऑप्लीकेशन्सचा वापर करण्यात आला. देशातील 'दीक्षा' ॲपच्या एकूण सरासरी वापरापैकी महाराष्ट्र राज्याचा हिस्सा ४६ टक्के आहे
- शालेय पोषण आहार योजने अंतर्गत पात्र विद्यार्थ्यांना शाळेत अथवा घरोघरी जाऊन तांदूळ, मुगाडाळ, हरभरा इ. धान्याचे वाटप करण्यात आले. दिव्यांग विद्यार्थ्यांना धान्याचे वाटप घरपोच करण्याबाबत विशेष निर्देश देण्यात आले
- अंगणवाडीतील ३ ते ६ वर्षे वयोगटातील सर्व लाभधारक बालके तसेच स्थलांतरीत बालकांना अन्नधान्ये व किराणा मालाचा पुरवठा करण्यात आला.
- ग्राम बाल विकास केंद्राचे रुपांतर होम बेस्ड ग्राम बाल विकास केंद्रात करण्यात आले व ८,०३७ बालकांना ऊर्जायुक्त पौष्टिक आहार देण्यात आला
- अनुसूचित जमातीच्या आर्थिक दुर्बल कुटुंबांकरिता एका वर्षासाठी खावटी अनुदान योजना पुनरुज्जीवित करण्यात आली

- कोविड-१९ आजाराचा जगातील पहिला रूग्ण चीन मधील वुहान शहरात डिसेंबर, २०१९ मध्ये आढळला. भारतात या आजाराचा पहिला रूग्ण दि. ३० जानेवारी, २०२० रोजी केरळ येथे आढळला. राज्यात दि.९ मार्च, २०२० रोजी पुणे येथे पहिला रूग्ण आढळला.

➤ कोविड-१९ महामारीची परिस्थिती हाताळण्याकरिता केलेल्या उपाययोजना

- कोविड-१९ रूग्ण निदानासाठी दि.१५ जानेवारी, २०२१ रोजी राज्यात एकूण ४८७ प्रयोगशाळा
- प्रत्येक बाधित रूग्णाच्या निकट संपर्कात आलेल्या व्यक्तींचा शोध घेण्यासाठी संपर्क शोध पथके स्थापित केली
- महात्मा जोतिराव फुले जन आरोग्य योजना लाभार्थी नसलेल्यांना देखील लागू करण्यात आली
- खाजगी रूग्णालयातील ८० टक्के खाटा राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखाली आणल्या
- खाजगी रूग्णालयांच्या बिलाबद्दल तक्रार निवारण यंत्रणा स्थापित करण्यात आली

- कोविड-१९ महामारीची दि.१५ जानेवारी, २०२१ रोजीची राज्यातील परिस्थिती खालील प्रमाणे होती.
 - बाधित रूग्णांची संख्या १९.८४ लाख तर त्यापैकी बरे झालेल्या रूग्णांची संख्या १८.८१ लाख होती
 - रूग्ण बरे होण्याचा दर ९४.८ टक्के होता
 - एकूण मृत्यू ५०,३३६ होते
 - रूग्ण मृत्यूदर २.५ टक्के होता
 - प्रति दहा लाख लोकसंख्येमागे रूग्णसंख्या १५,६४९ होती
 - रूग्णवाढीची साप्ताहिक सरासरी वाढ जानेवारी, २०२१ पर्यंत ०.१६ टक्के झाली
 - राज्यात एकूण १.३७ कोटी चाचण्या करण्यात आल्या
- दि.१५ सप्टेंबर ते २५ ऑक्टोबर, २०२० दरम्यान आयोजित करण्यात आलेल्या 'माझे कुटुंब माझे जबाबदारी' या मोहिमेमध्ये प्रत्येक कुटुंबाला दोनदा भेटी देण्यात आल्या. पहिल्या टप्प्यामध्ये २.७६ कोटी कुटुंबांपैकी २.७४ कोटी कुटुंबांचे सर्वेक्षण करण्यात आले आणि ११.९२ कोटी लोकांशी थेट संपर्क साधण्यात आला. दुसऱ्या टप्प्यात २.७० कोटी कुटुंबांचे सर्वेक्षण करण्यात आले आणि १०.०१ कोटी लोकांना भेटी दिल्या.
 - राज्यात सर्वेक्षणात आढळलेल्या तापसदृश्य लक्षणे असणाऱ्या व श्वसनसंस्थेचा तीव्र आजार असणाऱ्या (सारी) ३.५७ लाख रूग्णांपैकी ३.२२ लाख रूग्णांची कोविड-१९ साठी तपासणी करण्यात आली. त्यापैकी ५१,०६४ रूग्णांना कोविड-१९ चा संसर्ग झाल्याचे आढळून आले व त्यांचेवर आवश्यकतेनुसार उपचार करण्यात आले
 - सर्वेक्षण एकूण २३.७५ लाख सह आजार असलेले रूग्ण आढळून आले आणि त्यांचेकरीता पुढील उपचारांची सोय करण्यात आली
- कोविड-१९ आजारावरील प्रतिबंध व नियंत्रणासाठी राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाकडून सर्व जिल्ह्यांना पुरेसा निधी उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. आपत्कालीन योजना तयारीसाठी केंद्र शासनाने ₹ ७१६.५० कोटी निधी उपलब्ध करून दिला आहे. या व्यतिरिक्त राज्याने ₹ ६३४ कोटी रुपयांच्या पुरवणी मागणीला मंजूरी दिली. तसेच राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधी, जिल्हा वार्षिक योजना व आमदार स्थानिक विकास कार्यक्रम निधीमधून खरेदी करण्याचे अधिकार राज्य शासनाने दिले आहेत. डिसेंबर, २०२० पर्यंत राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाकडून ₹ ३६१.७९ कोटी, राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीतून ₹ ८६०.९२ कोटी आणि जिल्हा वार्षिक योजना व आमदार स्थानिक विकास कार्यक्रम निधीतून ₹ ६९०.८२ कोटी खर्च झाला.
- राज्यात कोविड-१९ लसीकरण कार्यक्रम दि.१६ जानेवारी, २०२१ रोजी सुरु झाला. दि.१८ फेब्रुवारी, २०२१ पर्यंत एकूण ७,८१,८०० कोविड योद्ध्यांना लस देण्यात आली.
- महाराष्ट्र मानव विकास कार्यक्रम राज्यातील अतिमागास १२५ तालुक्यांमधील ग्रामीण भाग व त्या तालुक्यांमधील क वर्ग नगरपालिका क्षेत्रात राबविण्यात येत आहे. या कार्यक्रमा अंतर्गत शिक्षण, आरोग्य व उत्पन्न यांचा स्तर उंचविणाऱ्या योजना राबविण्यात येत आहेत. मानव विकास कार्यक्रमा अंतर्गत सन २०२०-२१ साठी ₹ ३५९.२० कोटी अर्थसंकल्पीय तरतूद करण्यात आली असून नोव्हेंबर, २०२० अखेर ₹ ४५.६२ कोटी खर्च झाला.

- सन २०१८ मध्ये अर्भक मृत्यूदर १९ होता
- सन २०१८ मध्ये पाच वर्षाखालील अर्भक मृत्यूदर, नवजात शिशु मृत्यूदर व एकूण जनन दर हे अनुक्रमे २२, १३ व १.७ होते
- सन २०१६-१८ मध्ये माता मृत्यूप्रमाण ४६ होते